

Martina Soldo

F. C. Terborgh: Slauerhoff – Herinneringen en brieven

De Bezige Bij, Amsterdam 1974, tweede druk

(p. 5 – 22)

F. C. Terborgh: **Slauerhoff – Spomini in pisma**¹

Znova prebirajoč stari, tako zelo domači zbirki pesmi »Soleares«, »Een Eerlijk Zeemansgraf«,² in pretresen, ganjen zaradi »Al Dwalend«,³ s katero sem se komaj seznanil; znova z njegovimi – leta nedostopnimi – pismi v posesti, skušam urediti svoje spomine, ublažiti nemir v pričo preteklosti, ki je postala spet nadležna.

Kaj so leta izbrisala, kaj so vrezala globlje, slečena vsega nebistvenega? In koliko je vredna ta »druga resničnost«, ki stoji zdaj nenadoma pred menoj v tihem večeru, zgneten skupaj iz nečesa, kar je včasih ležalo daleč vsaksebi; morda intenzivnejša? izkrivljena? ali kratko malo bolj razvidna in resničnejša? To, kar je bilo tedaj prihodnost, neznano, je zdaj preteklost, pospremljena z otožno refleksijo, toda nepovratno minula; ni je več mogoče popraviti ali izkusiti globlje.

Kaj vemo o drugem človeku? Prgišče spominov in anekdot, omejenih in naključnih; klavrna posest, sad lastne raztresenosti in togosti srca. Mislimo, da poznamo njegovo delo in preko dela tudi človeka. Toda mar ni sam še v zadnjem letu svojega življenja opozarjal: »Verzov ne smemo jemati preveč dobesedno?«

Preostane nam kot nedotakljivi dokument le skeleča kronika njegovih pisem, razpršenih čez leta, svetlobnih signalov, ki so pogosto zelo oddaljeni drug od drugega: ladijski dnevnik osamljenca, iščočega breg odrešitve.

W ..., 31. XII. '47

---

¹ **F. C. Terborgh** (1902 – 1981) je psevdonom nizozemskega diplomata, pesnika in pisatelja, čigar pravo ime je Reijnier Flaes. Njegova knjiga s spomini na obdobje, v katerem je prijateljeval z Janom Jacobom Slauerhoffom (1898 – 1936), ki velja za enega najpomembnejših nizozemskih književnikov, je prvič izšla v letu 1949. Tukajšnji odlomek je preveden po drugi izdaji iz 1974: **Slauerhoff – Herinneringen en brieven**; De Bezige Bij, Amsterdam 1974 (prva izdaja 1949; A. A. M. Stols). (Op. prev.)

² Častni mornarjev grob; (op. prev.).

³ Že blodeč; (op. prev.).

TANGER

Najin prvi stik sega v leto 1931; sprva kratki odgovori z njegove strani, in kmalu zatem daljša pisma. Sledilo je nekaj srečanj na Nizozemskem, pozimi 1932/33.

Prijateljstvo sva sklenila v času poletnega obiska v Tangeru 1934. Njegova nastanitev tam je bila prvi resen poskus, da zaživi stanovitno in urejeno življenje. Priprave na to, ki so tekle po mnogo ovinkih in zavitih stezah, kakor tudi ocene neuspelega poskusa in posledic tega, so prevladovale v najinem dopisovanju vse do njegove smrti.

Tanger je prvič omenil leta 1932. V pismu z dne 9. septembra je napisal: »Tanger so mi omenjali kot eno izmed možnosti; mednarodno mesto. Če ne najdem boljše rešitve, bom pisal konzulu.« Skozi domala vsako pismo se od tega leta pa do samega konca, do nekaj mesecev pred njegovo smrtjo, kot rdeča nit vleče obsedenost s tem, da bi si moral za vsako ceno ustvariti meščansko existenco. Načrti si sledijo v kalejdoskopskem zaporedju; preganja ga nemir. »Čas pritiska, pred prihodnjo zimo moram uvideti, pri čem sem« (27. april '32). »Ukreniti moram, kar lahko; v nekaj tednih moram vedeti, na katero stran pojdem. In to v zvezi z nizozemskimi razmerami« (20. junij '32). Sredi junija v Lizboni osebno razišče možnosti, da bi se naselil tam kot zdravnik, vršič prakso; poizveduje o številu tamkaj bivajočih tujcev (z izjemo Angležev in Nemcev, ki imajo svoje zdravnike), o številu nizozemskih ladij, ki vsako leto obišejo pristanišče in o pogojih, povezanih z izpiti, ki bi jih bilo treba opraviti znova. Rezultati niso nič kaj zadovoljivi, vzdušje je mrko. Vendar ima že nov načrt: »Tudi prej sem krajši čas delal na mestu zobozdravnika. Ne zdi se mi tako slabo lotiti se tega znova. Kljub vsemu človeka manj posrka vase [kakor zdravniška praksa]. Če pa bi lahko izbiral, tedaj raje v Barceloni ali Valenciji. Tukaj je 'poor' [v Lizboni].« Na robu zapiše kratko pripombo: »Manjka časa, da bi odšel tja, in popotna blagajna je izčrpana« (20. junij '32).

Iz Vlielanda je 24. avgusta napovedal novo pomorsko potovanje, ki naj bi se pričelo 28. septembra; prejšnji načrti so odrinjeni v stran, vendar nikakor opuščeni.

»Tukaj tičim žal že nekaj časa brez dela. Še vedno. Splošna praksa, nekaj, kar ostaja zame teoretično vselej odprto, me nikakor ne mika. Nisem človek, ki bi vljudno povpraševal stranke o drobnih tegobah, in iz pisanja tedaj gotovo ne bi nastalo nič več.

Nekaj let bi zmogel zunaj tega. Toda vse življenje! In vendar močno hrepenim po tem, da bi odnehal, najbrž iz neke vrste zamere. Saj je vendar tudi neprijetno, kar koli že dosežeš v življenju, te v družbenem pogledu to ne postavi naprej, vselej nazaj.

(Seveda tega ne bi pretehtaval, če bi imel kaj početi; tedaj bi se mi zdelo to dobro. Tako subjektiven je človek)« (24. avgust '32).

Od začetka leta vseeno goji še tretji načrt. V iskanju delovnega mesta, ki ne bi bilo preveč izčrpavajoče, in navdahnjen z zgledom Rubena Daria, ki ga je oboževal, preudarja možnost, da bi izbral konzularno delo ali zaprosil za mesto konzula na kateri izmed naših ambasad v Srednji ali Južni Ameriki, še najraje pa na Iberskem polotoku. Maja opravi v Haagu – še pred potovanjem v Lizbono (preko Gibraltarja in Malage, kjer prav tako obstajajo, kot kaže, spodobni obeti za nastanitev in zdravniško službo) – nujne korake. Dajo mu upanje, čeprav ni nobenega prostega mesta. Nekdo mu svetuje, naj se obrne na vodilne pri ambasadi, pristojne za službo, ki pride v poštev zanj; toda on vidi v tem le malo dobrega, razen tega, da bo lahko znova odpotoval v Južno Ameriko kot ladijski zdravnik in tako ustno navezal stike. Toda kdaj bo to? Lizbonski načrt ga zdaj v celoti okupira. Pozneje ne ukrene ničesar več v zvezi s stvarjo, četudi se v pismih včasih še vrne k tej možnosti, bežno kot k izpuhtelim sanjam. Bližajoče se drastično skrčenje vladne blagajne, ki je postalo nuja zaradi resne gospodarske krize, naglo pobere njegove obete; sam to čuti, in zamisel opusti. Kdo ve: nemara tudi s še neizrečenim občutkom, da to vendarle ne bi bilo zanj; in z olajšanjem globoko v sebi, ker so zunanje okoliščine poskrbele, da mu ni bilo treba sprejeti odločitve, ki se mu je upirala, kakor se je večkrat dogajalo tudi pozneje.

Nekajkrat sem ga videl v Wassenaarju – v obdobju med bivanjem v Haagu čez zimske mesece, in novim potovanjem v tujino; tokrat v Madrid. Približno pol leta nisem slišal ničesar o njem. Dne 9. julija 1933 mi je napisal pismo iz Wassenaarja.

»... Kar zadeva nas, gredo stvari dobro. Razen s 'službo'. Zdaj imam možnost, da se zaposlim kot zdravnik pri R. V. B.. Sam pri sebi upam, da se to ne bo posrečilo. Straši me misel, da bi takole nasedel na Nizozemskem.

'Družbeno' bi bilo to seveda dobro.

Moje zdravstveno stanje je na srečo zelo dobro, astme sem se zahvaljujoč neki terapiji skoraj znebil.

... Večinoma celo pišem drugi del 'Verboden Rijk',⁴ ki bo, kot upam, dokončan letos. Moja ladja Amstelkerk leži dva meseca v doku. Imam torej prosto. Plačilo teče deloma dalje. Morda še pridem v Španijo. Septembra ali prej.«

Toda trajalo je vse do 21. januarja 1934, preden je dal od sebe nov znak življenja, tokrat iz Barcelone.

»Že nekaj tednov sem tukaj. Kdaj tu s soprogo?⁵ Čudovito je, bajno podnebje, najbrž boljše kot v Madridu. Škoda, da je na medicinskem področju tu tako malo početi. Ali sicer veste še za kak poklic zunaj literature?«

Povabim ga, naj naju obišče v Madridu. V začetku februarja prejmem pismo iz Malage; v njem omenja svoj morebitni prihod aprila, nemara skupaj s Helmanom,⁶ ki potuje v njegovi družbi. »Žal ne [pišem] toliko, kot bi moral. Ta čas po mojem vsakomur jemlje veselje, da bi se zdaj lotil česa večjega in globljega. Kot bi šlo vse v črepinje! Na morju to navsezadnje še najmanj opaziš – toda tam se za dolgo ni mogoče zares zbrati. Ne, nikjer ni idealno, tudi v Španiji ne.«

Dne 28. februarja prispe sporočilo, da bo čez nekaj dni odpotoval s Helmanom na drugo stran, v Maroko. Vprašuje po uvodnih podatkih za Tanger. »Želim opraviti še resen poskus v Maroku, da bi kaj našel tudi v medicini. Malaga ni zanimiva za dlje časa; zaradi slabih stanovanjskih pogojev tudi ne delava ravno veliko, močno torej hrepeniva po novi deželi.«

Iz te nove dežele piše dva tedna pozneje nekoliko bolj optimistično. V Rabatu je; nima veliko iluzij, da bi kraj kaj ponujal. Videti želi še Casablanca in Marakeš in meni, da se bo okrog 25. marca vrnil v Tanger, goječ »določeno pričakovanje«, da bo nemara tam kaj našel.

Načrt se zdi dejansko uresničljiv, toda brez težav ne gre. Je to bojazen pred dokončno odločitvijo? Strah pred samotnim življenjem, ki bi se mu odslej prostovoljno zavezal? Toda koliko je ta volja res svobodna? Zdi se mu, da je Nizozemska izključena, tam trpi njegovo zdravje. Nujno bi se moral trajno naseliti v ugodnem podnebju, čeprav le zaradi finančnih razlogov; vztrajanje pri popotovanjih ne prinaša zaslužka. 14. aprila je poslal telegram: »Ali lahko načeloma prenočim pri vas nekaj dni?« Zveni tako, kakor da bi iskal varnostno vez. Pismo, tri dni pozneje, ne pojasni veliko več.

---

⁴ Romana Prepovedano kraljestvo. (Op. prev.)

⁵ Namigujoč na moj morebitni obisk z ženo.

⁶ Albert Helman. (Op. prev.)

»Srčna hvala za telegram z odgovorom. Okupiran sem z nastanitvijo tukaj – vse mogoče težave so pri tem in mislil sem potem vmes za nekaj dni proč od tod; k vam. Imel sem tudi potrebo, da se enkrat malce povzpnem čez razne stvari.

Toda bolje je, da vztrajam pri svoji zamisli in ostanem tu. In to ne brez upanja – celo računajoč s tem, da vas bom videl tukaj. Ne vem zatrdno, ali vas bom tedaj že lahko nastanil pri sebi, vendar to gotovo upam. Kmalu se kaj oglasite. Še enkrat hvala za telegram; bilo je strašno lepo izvedeti, da sem nekje dobrodošel!«

24. aprila sporoči, da je v Marseillu, in dva dni pozneje, da bo 1. maja spet v Tangeru. Kazalo je, da bi lahko jaz prišel konec maja ali v začetku julija v južno Španijo z avtorov že mesece načrtovanega srečanja. Dopisnica z dne 14. maja nedvomno priča o njegovi potrebi po družbi, četudi le za krajši čas.

»Oprostite mi zaradi pomote. Napisal sem vam, da velja raje izbrati Tanger kot Malago. Toda tudi Algeciras ima sila ugodno lego. Le tri ure z barko. Pridite vendar posebej *tudi* v Tanger, ne zato, da bi videli mene, ampak mesto, ki je zares vredno truda! Napisal sem, da ne morem priti v Malago, v Algeciras pa že, nekega dne. – Vendar bi vas strašno rad nekoč gostil v svoji hiši; malo ljudi poznam, *osamljen* sem in nimam še veliko početi. Če bi imel človek goste, bi bilo vendarle drugače. Če ne morete priti za ves čas, vseeno pridite vsaj za nekaj dni! Vaša žena mi bo lahko tudi spet tako dobro svetovala. Bom kmalu izvedel natančneje?«

Dva tedna pozneje je videti nekoliko bolj pomirjen. Moj obisk je zdaj določen za začetek junija. Toži sicer zaradi ne ravno dobrega zdravja, primitivnega značaja svoje namestitve in neugodnega vpliva tega na njegovo delo. Toda poleg tega piše tudi o znancih in predvsem o zelo dobrih odnosih, ki jih ima s Testami: z družino našega podkonzula v Tangeru. Z drugimi to ne teče najbolje: »Mislim, da sem kdaj pa kdaj pač zopet to, čemur pravijo 'čuden dečko'. Včasih mi tudi uidejo sarkastične pripombe, ne da bi bil na to pozoren.« Proti koncu pisma sledi značilna pripomba, ki za prijatelje ni nepričakovana. Kar slišiš ga, kako to zares izreče, in vidiš pred seboj rahlo priprte oči šolarja, podajajočega priznanje, ki za drugega že dolgo ni nobeno razodetje: »Med (...), mar mislite, da bi bil jaz dober konzularni uradnik? Ne verjamem. Ali pa bi moral biti bolj prilagodljiv, kakor se sam tega zavedam?« (26. maj '34)

Dne 13. junija sem odpotoval tja preko, v Tanger. Ladja je zapustila Algeciras opoldne. V Kanalu je pihal stanoviten veter, podeč proč zadnje zaplate meglic vzdolž modrikastega skalovja na nasprotni strani, znanilec jasnega, sončnega popoldneva. Pluli smo naravnost proti skalnemu obrežju, dokler se niso sence v brazdah nad nami izostrile in poglobile; nato je kurz stekel proti zahodu. Beli kamnitni skladi Tarife so drseli mimo na evropski obali; afriška je postajala položnejša in prazna, vse do portugalske trdnjave, ležeče v zelenju, male in bele kot igrača, nedaleč od Tangera. Na krovu je zahreščal radio čez veter in šumenje valov.

Stal je že ob pristajalnem nasipu, ko je barka zaplula mimo vrha luke. Rdeče zagorel obraz; dobro znani mali lornjet poševno pred očmi; upognjena glava. Visoko dvignjena ramena, siva flanelasta obleka, ena roka globoko v hlačnem žepu, v drugi sprehajalna paličica. Tu in tam je pomahal s to paličico, kot v znamenje sporazuma. Sicer je trmoglavo gledal v drugo smer.

Bil je poparjen. Ta barka je, kot je rekel, za manevriranje ob pristanku potrebovala vsaj pol ure dlje od prejšnje. Španske družbe so zanič.

Opravil je obsežne priprave. Na nasipu je že čakal naročen taksi; vozil ga je neki Belorus, ki je bil, kot se je izkazalo pozneje, nekakšna zmes delojemalca, prijatelja in varovanca, toda med mojim bivanjem tam se je dosledno držal prve izmed svojih kvalit. Hiša je stala v kar najbolj nezdravem delu mesta. Slauerhoff je menil, da ni šlo drugače, kajti tod so bile najboljše možnosti za zdravniško dejavnost. Le kaj ga je gnalo, da je pod krinko nuje ali neizogibnosti vedno znova izbral najslabšo rešitev? Mar je bilo to v bistvu pomanjkanje vere v dokončnost odločitve? Skrivna želja, da bi si od samega začetka pustil odprto možnost, da se spet vrne, znova z dobrim razlogom za sprejetje nove, ravno tako nezadovoljive odločitve? Je šlo za napol zavestno potrebo po samokaznovanju ali za instinktivno prepričanje, da se mora izogniti vsaki udobni rešitvi, sleherni odmerjenosti in varnosti, vsakršni rutini, če naj ohrani moč svojega čudežno krepkega in prvinskega literarnega daru nedotaknjeno, brez oskrumbe in kompromisa?

Vse do zgodnjega poletja je tam, na zahodnem robu mesta, še vel oster veter, in pogosto je z morja prignal gosto meglo, vse prej kot ugodno za njegovo zdravje. Toda razgled je bil krasen. Na hrbtni strani, nekaj sto korakov od hiše, se je obala strmo spuščala. Spodaj morje z nenehnim in gostim prometom ladij v Kanal in iz njega. Ob jasnem vremenu je bilo videti špansko obalo. Na polju tik zraven je delal neki Arabec z ženo in otrokom, in tam je ležalo govedo, ki je spokojno prežvekovalo. Skoraj tik ob njegovih oknih je visela vrv s perilom; kure so podjetno greble in kljuvale v tla. Veter je hladno bril skozi borovce in v daljavi je v rahli

meglici ležal Ocean. Ob tem razgledu je bil napisan dobršen del »Het Leven op Aarde«.⁷ Zdelo se je, da ga Slauerhoff skoraj ne opazi. Bil je skop v občudovanju; vsaj izrazil ga ni.

Oprema je bila kar najbolj skromna, ne veliko več od najnujnejšega, neuskklajena, naključno napaberkovana vkup. Toliko bolj nenavadno so sredi tega delovale odvečne stvari, celo neuporabne, ki so ob prevladujoči praznini še bolj izstopale. Ostanke predmetov, sestavni deli, ki so nekdam čemu služili in so bili ohranjeni brez razvidnega smotra. Reči, kakršne navadno najdemo v kaki fantovski sobi. V njegovi delovni sobi je vladalo to šolarsko vzdušje, ki me je ganilo že v prejšnjem delovnem prostoru, v Wassenaarju. Spominjam se starega oguljenega kovčka v sobi, kjer sem prenočeval, ne tesno prekrita s kako ponjavo, ampak na vrhu s porcelansko vazico, ki je samotno životarila ob belem zidu, čudno izrazita. Reči, kakršne si videl pri ruskih emigrantih.

Ob oknu z razgledom na morje je v jedilnici stala nepogrešljiva vinska steklenica, tvoreč tihožitje s kozarci in slabo zloženimi časniki. Slauerhoff je natakal z nonšalantno kretnjo pomorščaka, vedno znova, in pil z zanj značilnim izrazom razdraženosti in prezira, kot bi se to godilo le v pomanjkanju česa boljšega in zato, da preženemo čas. Gospodinjska dela je zanj opravljala neka »Fräulein«, krepka in ravnodušna dekla, katere treskanje z vrati in s krožniki ga je očitno prav malo motilo, čeprav mu je včasih pogled zdrsnil v njeno smer. Morda ga je to spominjalo na neotesane strežnike na tovornih ladjah in se mu je tako zdelo dobro.

Proti večeru sva se odpravila v arabsko kavarno v starem mestu. S terase razgled na morje, ladje, megličasta obala v daljavi, še v božajočem soncu nizko na nebu. Veter s kopnega. Ob modro belem zidu čepé dremljejo Arabci v brezobličnih ogrinjalih. Zavest, da se nahajaš na robu neke celine, na koncu sveta, je spodbodla duha k tuhtanju, prebudila občutek skoraj dobrodošlega izgnanstva. Kazal mi je svoje mesto s komaj prikritim zadoščenjem, toda hkrati skrivoma zaskrbljen, da mi bo to kaj malo ugajalo. Če pa sem izrazil svoje zadovoljstvo ali celo kaj takega kot navdušenje, tedaj je neizogibno sledil hladen tuš, slabo artikulirano godrnjanje ali pripomba v smislu: Ja, prvi teden, ampak potem te začne dolgočasiti.

Ponoči sva šla na obhod po kavarnah in pivnicah, po klavnih plesiščih in barih. Povsod so ga poznali, tukaj in tam je imel prijatelje. Nikoli se ni izognil stiku, pohajkoval je po teh

---

⁷ Knjige Življenje na zemlji. (Op. prev.)

soseskah kot napol mornar, napol reden gost. V njegovem obnašanju do vseh mogočih ljudi je prevladovala zmagovita vljudnost, v vsem močan človeški poudarek.

Naslednjega jutra, 14. junija, sem ga po zelo medlem nočnem počitku, pretrganem zaradi komarjev, našel že pokonci in pri delu. Napisal je bil že osem pisem in mi razkril skrivnost svojih pogostoma domala nečitljivih pisemskih besedil: vselej je napisal osem ali deset pisem v enem zamahu, in mera čitljivosti je bila torej odvisna od zaporedja, v katerem so bila pisma napisana; zadnja so jo odnesla najslabše.

Bil je vedro razpoložen. Menil je, da se v življenju vendar nič ne more kosati z zadoščenjem, ki ga nudi nekaj jutranjih ur intenzivnega in dobrejnegga dela. Ura ustvarjalnosti in rešitve, ki jo pozna vsak pravi umetnik, mu je bila gotovo podarjena zelo pogosto; o tem priča njegovo impozantno delo.

Bil je to dober dan, najboljši, kar sem jih kdaj prebil z njim. V teku pogovora mi je s sijočim obrazom kazal neki telegram: prvo čestitko, ki mu je oznanjala prejem nagrade Van der Hoogt. To priznanje mu je zares dobro delo. In vendar je – le kako bi bilo lahko drugače – še razmišljal o zavrnitvi. Toda ne čisto zares. »Kaj misliš? Naj jo vseeno sprejemem?« Odgovor je bil v tem že zajet.

Imel je še kako uro dela in zaskrbljen, da se ne bi dolgočasil, me je poslal »iskat navdih« na zapuščeno mavrsko pokopališče v soseščini. Kraj je bil videti vse preveč nasmeten, da bi me lahko za dolgo pritegnil. Pozneje sva v mestu proslavljala z nakupom kitajske risbe, na kateri je bil upodobljen filozof, stoječ pred gorsko pokrajino, ki se mu je spontano priljubila.

Opoldne sem mu predlagal, da narediva nekaj fotografij v trajen spomin na ta dan. Nemudoma je bil ves vnet za to in skušal je zavzeti kar najbolj »navadno« držo, to pa je v praksi neizbežno vzbujalo vtis domala komične nonšalantnosti. Toda njemu je šlo zares, hotel je le srž, golo resničnost, in zavrgel je vse prejšnje portrete kot pretenciozne ter neverodostojne. Tipično nasprotje tega je pomenila njegova deška želja, da bi se vseeno fotografiral še z nekim bolnim Arabcem, ki je pri njem opravljal službo kurirja, tolmača in vratarja, pripeljal mu je stranke in tudi sam sodil med paciente. Prav zaradi teh kontrastov je bil tako očarljiv.

